

Кушмурзина Д.Х., аға оқытушы
Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты

**БАЛАЛАРҒА ЖӘНЕ ОТБАСЫНА АРНАЛҒАН «ТӘЙ-ТӘЙ»
БАҒДАРЛАМАСЫ: «БАЛАҒА БАҒДАРЛАНҒАН СЫНЫПТАР ҚҰРУ»**

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен тәжірибе жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық, ғаламдық коммуникация желілерге шығу» деп, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделеді.

Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді.

Оқу-тәрбие үрдісін жетілдіруде қазіргі жаңа педагогикалық технологияларды мектепте сабақ беруде қолдану арқылы білім сапасын жақсартуға болады. Қазіргі кезде мектептерде 50-ден астам педагогикалық технологияларды қолданып жүргені мәлім.

Солардың бірі – «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасы. Бұл бағдарлама – Балаларға және отбасына арналған бағдарлама, яғни «БАЛАҒА БАҒДАРЛАНҒАН СЫНЫПТАР ҚҰРУ».

Сорос Қорлары /Ашық Қоғам Институты – бұл қорлар, бағдарламалар, әрі мекемелер жүйесі. Оны филантроп Джордж Сорос мырза ұйымдастырып әрі қолдап келеді. Басты мақсаты барлық дүние жүзінде, әсіресе Орта және Шығыс Еуропадағы бұрынғы коммунистік мемлекеттерде, бұрынғы Совет мемлекеттерінде Ашық Қоғамды дамыту. Міне, сол себепті Сорос Қоры Халықаралық Балалар Ресурстары (ХБР) мекемесімен бірге қызметтесіп, балаларға және отбасына арналған бағдарлама «ТӘЙ-

ТӘЙ» атты жобасын дамытып, іске асыруда.

ХБР Вашингтон қаласында орналасқан коммерциялық емес ұйым (НПО). Құрама Штаттарында дамыған білім берудегі әдіс-тәсілдерді қатысушы елдердің мәдени дәстүрлерін сақтай отырып, әрі қарай дамытып, іске асыруда.

«ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының бастауыш мектептер деңгейінде кеңейтілуі бұл бағдарламаның маңыздылығын танытады. Бұл бағдарлама мектепке дейінгі бағдарламаның философиясы мен түсінігінен құрылған. Олар: отбасының қатысуы, жекелендіру, сыныптағы оқу бағдарламасы және жақын жерде орналастырылған оқу орталықтары.

«Менің қорларымның жұмыс мақсаты болашақ ұрпақ үшін тәуелсіздікті қолдап, оған жету үшін күш-жігерін аямайтын адамдардың рухын көтеріп, ашық қоғам орнату» - деп Джордж Сорос мырза атап айтқан.

Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының маңызды мақсаты, ол балаларға қызығушылық, сұрақ қойғыштық, қиял, сынмен ойлау, өзінділік және эстетикалық тәжірибелерден қанағат алу сияқты дағдыларды қалыптастыру болып келеді. Бұл дағдылар жер бетіндегі барлық адамдарға туылған кезінде беріледі, алайда тұңғыш он жылдықта, өкінішке орай олар көбіне жоғалып кетеді. Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасындағы мұғалімдер осы дағдыларды жоғары бағалайды, себебі бұл дағдылар балалардың түсініктерді қабылдап және идеяларды бастапқы жолмен қолдану мүмкіндіктеріне әсерін тигізеді. Балалар «ТӘЙ-ТӘЙ» балабақша бағдарламасынан бастауыш мектептерге ар-

налған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасына көшкен кезінде, мұғалімдер осы жоғары бағаланатын дағдыларды ары қарай дамытып, тұрақтандыру үшін басқа, ерекше әдістерді қолданады. Тақырыптар мен тақырыпты тараулар арқылы оқыту – осы мақсатқа жету жол болып табылады.

Оқу барысында қолданылған тақырыптық әдістеме баланың өсуіндегі интеллектуалдық, қоғамдық, көңіл-күй, дене және эстетикалық дамуына ерекше көңіл бөледі. Тақырыптық оқыту дамуды үздіксіз қолдап отырады, ол балалардың дамуына сәйкес келмейтін, бөлектенген салаларға көңіл бөлмейді. Мұғалімдер тақырыптық тарауларды жасау жолдарымен танысқаннан кейін, балаларды саналы оқуға үйрете алады. Мұғалімдер балаларды мазмұнды, қанағатты жауап беруге баулиды. Балаға тиісті жаттығулар тыңғылықты түрде таңдалынып, оларға өзіне деген сенімділік пен табысқа жетем деген үміт шоғын жандырады.

Балалар өзіне-өзі сенетін, табысты ынталандыратын және қамқорлық жасайтын айналада дамып-өседі. Тақырыпты тарауды жоспарлап даярлағанда, мұғалімдер, саналы түрде балаларға ересек адамдардың оларға қамқорлықпен қарайтындығын және олардың үйреніп, дамып келе жатқандықтарына өте қуанышты екендігін көрсету жолдарын іздестіреді. Мұғалімдер, ата-аналар және мұғалім көмекшілері үйрену барысында балалармен әңгімелесіп, тақырып мазмұнына сәйкес талқылаулар жүргізіп, балаларға дұрыс жол сілтеуші ретінде қызмет етеді. Олар, ашықсұхбаттар арқылы балалардың ойлау қабілетіне, сөйлеу қабілетіне, жаңа үйренген мәліметті қолданудың дұрыс жолын таба алам деген өз-өзіне сенімділік қабілетіне ие болады.

Ата-аналар дәріске қатысып, сынптағы неше түрлі жаттығулар барысында өздерінің білімдерімен бөліседі. Мұғалімдер жаңа кәсіптік әдіс-

наманы қолдану мүмкіндігіне ие болып, жаңа мазмұнға ынтамен кіріседі. Балалар хабардар, жетік білетін, ерекше ойлары бар адамдар ретінде танылып, өздерінің білімін көтеру үшін жаңа жолдарды қолдануға мүмкіндік алады. Осы біріктіріп оқыту моделі дұрыс ұйымдастырылып, табысты іске асырылғанда, оның нәтижесі ретінде болашақ қоғам мүшелерін өсіріп шығарамыз. *Олар:*

- Бір-біріне қамқорлықпен қарайтын болады.
- Интеллектуалдық байланыстар жасай алатын болады.
- Қарым-қатынас және сұхбат дағдыларын дамытады.
- Қоғам құра алатын болады.

Сыйлау, мейірімділік және жақсылық сияқты түсініктерге деген көзқарасты дамыту жолында балаларға үлгі болу рөлін мұғалімдер толық түсінгені өте маңызды. Бастауыш мектеп балаларына арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының мұғалімдері балалар үшін негізінен жауапты өздері екенін анық білулері тиіс.

Мұның ішіне мынадай міндеттер енеді:

- Әр баланы сыйлау.
- Әр бала табысқа жете алады деп сену.
- Шыншыл болып, өз қатесін мойындау.
- Тыңдай білу және құпия сақтай білу.
- Жүйелі және әділ болу.
- Жоғары деңгейдегі мақсаттарды сақтау.
- Жеке адамның белсенділігін бағалау.
- Біркелкілікті емес, айырмашылықтарды сыйлау.
- Оқу барысында көңіл-күйін көтеруді ұйымдастыру.
- Өздерінің бала дамуы жөніндегі білімін толықтырып отыру.
- Қалжың және көтеріңкі көңілмен бөлісу.

Әр мұғалімнің міндеті – ол *нені* оқытатындығында емес, *қалай* оқытатындығын және *не* оқытатындығын есте сақтау. Сыныпта отырғанда балалар мораль сабағын, өздеріне деген мұғалімнің көзқарасы арқылы және басқаларға өзінің көзқарасы арқылы қабылдайды.

Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасы бір-біріне деген сыйластықты, бала мен ересек арасындағы жауапкершілікті, шыншылдықты, жанашырлықты, ынталылықты аса жоғары бағалайды. Ересек адамдар балалармен күнделікті араласу барысында осы мінез-құлықтарды өздерінің жүріс-тұрыстары арқылы көрсете алады. Олар бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының мінезді қалыптастыру процесінің негізінде жатыр.

Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының моделі мектепке дейінгі «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасынан таныс философия, ұстанымдар және тәжірибелерден негіз алады. Оған мына төмендегідей, жалғасып отыратын *міндеттер* кіреді:

- Отбасының қатысуы.
- Баланы бір тұтас тұлға ретінде ескере отырып, даму барысына сәйкес оқыту.
- Балаға бағытталған әдіс-тәсілмен сабақ беруді жекелендіру негізінде ұйымдастыру.
- Сыныпта оқу орталықтарын құру, ұйымдастыру.
- Мұғалімдерге үздіксіз кәсіби білім беру және әдістемелік көмек көрсету.

Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасы – ол қоғамда болып жатқан өзгерістерге жауап ретінде құрылған модель. Күнделікті өміріміздегі қабылдап отырған ақпарат ағысын, дәстүрлі оқу мекемелерінің атқарып жатқан рөлінің өзгергендігін, әрі ми функцияларының жұмыс жасау жолындағы ғылыми ізденістердің жаңа жаңалықтарын ескерсек, білім беру ісінде міндетті

түрде өзгеріс жасау керектігі анық болмақ.

Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының авторлары білім беру барысындағы ең маңызды да, жедел тапсырманың бірі ретінде білім беруде жаңа модель ойлап шығару керектігін атап отыр. Бұл жаңа модель әр балаға, мектептегі ең алғашқы күнінен бастап, өміріміздегі барлық нәрсе бір-бірімен тығыз байланыста екенін түсіндіріп, жеткізуі тиіс.

Бағдарламадан не күтеміз?

Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының мұғалімдері балалардан қандай үміт күткенін ашық көрсете отырып, оларды алдарына қойған мақсаттарына табыспен жету жолдарына жетелейді. Балалар өз мақсаттарына әрқилы жолдармен жете алады – «таудың шыңына жетудің бірнеше жолдары бар емес пе?». *Мақсат – мұғалімдердің балаларға қойған талабында емес, оларды жағымды мінез-құлыққа шақыру болып табылады.* Бұл шақыру балаларға өте мейірімді, ізетті, оларды табысқа жетелейтін түрде ұсынылады.

Бастауыш мектептерге арналған «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасы балалар сыныпта бірнеше рөл атқара алады деп сенеді. Мына төменде көрсетілген әрқилы рөлдер арқылы, балалар өздерінің алдына қойған мақсаттарына жетеді:

Оқушы моделі

- *Ойшыл* ретінде балалар өздерінің жасаған іс-әрекеттеріне жауап іздеп, жаңа алған білімдері мен бұрынғы білімдерін байланыстырады.
- *Мәселе шешуші* ретінде балалар кездескен қиыншылықтарды шешу жолында баламалы шешімдер қабылдап, қиын мәселелерді жаңалық ашу жолында мүмкіндіктер қарастырады.
- *Тіркеуші* ретінде балалар өздерінің көрген-білгендерін жаза жүреді және жаңа ойларын жеткізу үшін қажетті дағдыларын дамыта түседі.

• **Тыңдаушы** ретінде балалар өздерінің назарын нақты бір нәрсеге толық бөлуге үйреніп, белсенді, әрі басқаларға жанашыр тыңдаушы болуға дайындалады.

• **Қарым-қатынас құрушылар** ретінде балалар әр түрлі құралдар арқылы өздерінің ойлары мен көзқарастарын қалыптастырып, оны басқаларға жеткізуге үйренеді.

• **Ұйымдастырушылар** ретінде балалар өздерінің білім алу жолдарын жоспарлап, таңдаған шешімдеріне жауапкершілікпен қарауға үйренеді.

• **Әріптестер** ретінде балалар бірлесіп іс жасау тәсілдерін үйреніп, басқа адамдардың көзқарасын қабылдай білетін болады.

• **Достар** ретінде балалар басқаларға сенуге және қамқорлық жасауға үйреніп, қоршаған ортамен қарым-қатынас осыған байланысты екендігін түсінеді.

Қазіргі таңдағы баланың көзқарасы, уақыты қандай, олар неге дайын болуы керек?

Оқушыны неге дайындаймыз?	
О	• қоғамның белсенді азаматы болуға
Қ	• қалаған іске жауапкершілікпен қарауға
У	• өз көқарасын құра білуге
Ш	• сұрақтар қойып, оны жан-жақты талқылай білуге
Ы	• басқалармен бірлесу рухында жұмыс жасай білуге

Ал, осы «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының басқа педагогикалық технологиялардан қандай ерекшелігі бар десек:

Жаңа инновация – өнер жасаудың негізі болып табылады. Ол дегеніміз үйреншікті қалыптар мен ережелерден асып кету мүмкіндігі деген сөз. Оған қол жеткізудің бірден-бір жолы – *сыныпта құрылған орталықтар*.

«ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасының өзіндік ерекшелігі – орталықтармен оқыту болғандықтан, оған үйретудің де жолдарын қажет етеді.

Жалпы сынып оқушылары бірге немесе әр орталық өзара ақылдасып, мынадай ережелер қабылдауы мүмкін. Мұндай ереже қабылдау балалардың бойында жауапкершілікті, бір-біріне деген жанашырлықты қалыптастырады.

1. Сабақтан қалмау.
2. Сабаққа дайындықпен келу.
3. Сабаққа қажетті көрнекі-құралдарды әкелу.
4. Өз ойларымызды еркін жеткізу.
5. Жолдастарымыздың жауабын тыңдау.
6. Жұмыс істеу кезінде тыныштық сақтау.
7. Орта дауыспен сөйлеу.
8. Жұмыс орнымызды жинау.

Балаға бағытталған сыныпта оқыту бағдарламасына қажетті балалардың жан-жақты білім алуына, зерттеу әдістерін жүргізуіне қажетті оқу құралдары болуы қажет. Балаға бағытталған сыныпта балалардың әр пәнге деген қызығушылықтарын, белсенділік қабілеттеріне ерекше көңіл бөлінеді. Шығармашылықпен жұмыс істеу дағдыларын дамыту, топ болып мәселені бірге шешу, пікір алмасу, достық, сыйластық қарым-қатынастарын қалыптастыру мақсатында сыныптағы оқушыларды оқу орталықтарына бөліп оқытудың маңызы зор. Орталықтар арқылы оқытуда балалар бірнеше шағын топтарда бірлесе жұмыс істейді.

**«ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасымен оқытуға арналған
балаға бағытталған сыныпты басқару**

Жалпы «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасы арқылы өткізілетін сабақ «Таңғы жиын» әдісінен басталады.

«Таңғы жиын» әдісі

«Таңғы жиын» балалар мен мұғалімдердің бір-біріне деген сыйлас-

*Арайлап міне таң атты,
Алтын сәуле таратты.
Жарқырайды қаламыз,
Жайнай түсті даламыз.
Қайырлы таң, балалар!*

Балалар мұғалімдермен кілем басына дөңгелене қол ұстасып отырады. Сыныптағы әрбір оқушы бір-бірінің қолдарын ұстасу арқылы жүрек жылуларын бере отырып, жақсы тілектерін білдіреді. Бір-біріне болатын сабаққа сәттілік тілеп, достық ықыластарын, мейірімділік сезімдерін білдіреді.

«Таңғы жиын» әдісінің маңыздылығы: білімділік, дамытушылық, тәрбиелік мақсаттарды біріктіруінде.

Білімдік мақсаты: оқушының ақыл-ойын, байланыстырып сөйлеу қабілетін, өз ойын еркін жеткізе білу мүмкіндігін, сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Өткен материал мен жаңа материалды сабақтастыра өткізуге мүмкіндік туады.

тық, достық, жанашырлық қарым-қатынастарын қалыптастыру мақсатында жүргізіледі. Бұл жиын барлық оқушы жиналған соң сабақтың алдында ұйымдастырылады, яғни сабақтың ұйымдастыру кезеңі болып табылады.

немесе

*Балалар, бойымыздағы жаман қасиеттерден арылайық,
Бір-бірімізге жылы сөздер сыйлайық.
Жер-Ана мен көгілдір аспаннан қуат алып,
Ауырмайық, мейірімді, жақсы бала болайық!*

Мұнда үй тапсырмасы тексеріліп, сұрақ-жауап және түрлі әдістер арқылы өткен материал қорытылып бекітіледі де, жаңа сабақтың кіріспе бөлімі орындалады.

Дамытушылық мақсаты: ұлшақтық, қорқыныш сезімдерінен арылуға мүмкіндік жасайды, оқушының еркін сөйлеуін, ойлау қабілеттерін, т.б. дамытады.

Тәрбиелік мақсаты: қол ұстасып тілек айту арқылы бір-бірінің арасында достықты нығайтады, ынтымақтас-тық, бірлік, жанашырлық қарым-қатынастарын тәрбиелейді. Мына өлең шумақтарын хормен айту арқылы қуаныш сезімдеріне бөленеді.

*Біз доспыз,
Бір-бірімізді сыйлаймыз.
Сен жақсысың.
Мен саған көмектесемін*

*Біз де адам боламыз,
Қуанардай анамыз.
Жігіт болып, ер жетіп,
Жас қалалар саламыз!
немесе*

*Сыйлап сәлем беремін,
Үлкендерді көргенде.
Ізетті де білемін,
Үйге қонақ келгенде.
Әдепсіз деп сөкпесін,
Анама айтып өкпесін.*

Күнделікті айтар тілектерін жанартып отыруға тырысады, жаңа жақсы сөздер біліп келуге ұмтылады, бір-бірін достыққа шақырады.

Мысалы: *«Сабина, мен сені көргеніме өте қуаныштымын! Сен сондай жақсы қызысың! Саған денсаулық, бақыт тілеймін! Сабақты жақсы оқып, гүлдей жайнай бер! Сабақта сәттілік тілеймін! Достарың көп болсын! Дос болайық!».*

Қорыта айтқанда, бұл «ТӘЙ-ТӘЙ» бағдарламасы бойынша сабақты оқу орталықтары арқылы өткізуде, оқушылардың танымдық белсенділіктерінің дамып, олардың өздеріне деген сенімдерінің жоғарылап, бір-бірінің арасындағы достық қарым-қатынастырының нығая түскендігін көруге болады.

Олейников А.А., кандидат педагогических наук, зав.кафедрой

Гайдук С.В., студентка

Костанайский государственный педагогический институт

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ РЕАБИЛИТАЦИЯ ЭКЗАМЕНУЕМЫХ ЕДИНЫМ НАЦИОНАЛЬНЫМ ТЕСТИРОВАНИЕМ

На сегодняшний день Единое национальное тестирование занимает далеко не последнее место в жизни школьников, их родителей, педагогов. Школьники мечтают о том, как лучше сдать это Единое национальное тестирование, педагоги – как научить, обучить учащихся выпускных классов всему тому, что их может ожидать в процессе Единого национального тестирования, родители же не спят ночи, видя как их ребенок уже практически живет в школе, как худеет на глазах либо быстро набирает лишний вес от нервного, эмоционального напряжения.

Над проблемами Единого национального тестирования работали педагоги А.А. Оралбаева учитель физики средней школы №2 г. Алматы, учитель физики В.Я. Захаров УВК «Лицей» г. Алматы. Одной из негативных сторон, по мнению педагогов, является то, что регламент работы выпускников предполагает напряженный труд в течение 180 минут, то есть в течение

4-х классических уроков продолжительностью 45 минут. Трудность заключается в том, что нарушается привычный ритм работы учащихся, к которому их приучали в общеобразовательной школе в течение 11 лет: 45 минут работа – 5-10 минут – отдых. Учитель, заинтересованный в высоких результатах своих выпускников на Едином национальном тестировании, вынужден ставить их в такие же жесткие условия в период подготовки к тестированию. Возникает противоречие в тех рекомендациях, которые дает министерство о внедрении в учебный процесс здоровьесберегающих педагогических технологий.

В этой связи всех школьников можно условно разделить на две категории:

- первые – это те, кто еще не сдавался и борется со своей усталостью, с психологическим напряжением, с переживанием и волнением;

- вторые – это те, кому уже ничего не нужно: ни учебы, ни хоро-